

*Горелік М.К.,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
спеціальності 073 «Менеджмент»
Науковий керівник: Розмарина А.Л.,
к.е.н., доц., доцент кафедри публічного управління
та менеджменту природоохоронної діяльності,
Одеський державний екологічний університет
Gorelikmasha6@gmail.com*

ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Екологічні податки у тій чи іншій формі існують у всіх економічно розвинених країнах. Вперше необхідність їх застосування на офіційному рівні була підтверджена у 1-й Програмі дій Європейського союзу з охорони навколишнього середовища у 1973 р. і вона пов'язувалась з реалізацією принципу «забруднювач платить».

Ідея екологічного оподаткування була також запропонована у працях А. К. Пігу, який вважав, що впливати на поведінку суб'єктів, що забруднюють довкілля, можливо шляхом запровадження відповідних податків та стимулюванням природоохоронної діяльності через дотації.

Концептуальною основою екологізації податкових систем була ідея подвійного виграшу (дивіденду) (англ. Double dividend, а також win-win solutions). Відповідно до цієї ідеї, економічне стимулювання захисту навколишнього середовища та ресурсозбереження за допомогою введення екологічних податків (платежів) має одночасно супроводжуватися пропорційним зниженням податкового навантаження, пов'язаного з соціальними виплатами, що потенційно дозволяє стимулювати зростання зайнятості та підтримувати конкурентоспроможність національних виробників.

У даний час екологічні податки займають значне місце у податкових системах більшості держав Євросоюзу. У цих країнах у галузі податкової політики реалізується заощадження ресурсів, підвищення рівня екологічної ефективності та, водночас, вирішення широкого кола соціальних проблем. Щодо природоохоронних напрямків сучасної податкової політики, то вони сьогодні охоплюють різні рівні економіки, включаючи глобальний, а також концентруються на пріоритетних із точки зору забруднення секторах.

Основна мета екологічних платежів — це не поповнення державного бюджету, а стимулювання платника до позитивної, з погляду охорони навколишнього середовища, поведінки. Екологічні податки — це податки, які слугують переважно для охорони навколишнього середовища.

За метою запровадження екологічні податки поділяють на три групи:

1. Податки, що покривають витрати держави щодо захисту довкілля.
2. Регулюючі податки, які стимулюють екологічно релевантну поведінку виробників та споживачів.

Екологічний податок може стягуватися виключно з метою зміни екологічно шкідливої поведінки та без наміру підвищувати доходи. Такий податок може виконувати стимулюючу функцію. Отримані податкові доходи часто використовуються для подальшого заохочення зміни поведінки за допомогою грантів чи податкових пільг. Прикладом може бути шведський податок на викиди в атмосферу окису азоту і німецький збір на токсичні відходи.

3. Податки, що збільшують податкові доходи держави та виконують переважно фіскальну функцію.

Вони включають податки на енергію та низку інших неенергетичних податків, такі як податки на відходи, стічні води, пестициди, добрива тощо. Екологічні податки, які призначені головним чином збільшити доходи бюджетів, називаються податковими (фіскальними) екологічними податками. Прикладами є податки на викиди CO₂ у Швеції та Норвегії; податки на потенційно екологічно небезпечні виробництва.

Найбільш поширеними в країнах Європи є транспортні та енергетичні податки. Так, енергетичні податки складають 72 % від загальної величини екологічних податків у ЄС, а транспортні податки — 23 %.

Енергетичні податки об'єднують податки на енергоносії, що використовують у транспортних та стаціонарних цілях. Головними енергетичними продуктами для транспортних цілей є перш за все бензин та дизельне паливо. Енергетичні продукти для стаціонарного використання включають природний газ, паливні олії, вугілля та електроенергію.

Енергетичні податки зменшують енергоспоживання та впливають на поведінку економічних агентів на ринку автомобілів (надання переваги менш енергоємному транспорту; зменшення тривалості приватних поїздок тощо).

Транспортні податки також є інструментом зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферу, хоча вони менш ефективні, ніж податки на енергію. При цьому важливо, що податки на бензин, дизельне та інше транспортне паливо включені до складу енергетичних податків і не належать до транспортних податків. До транспортних податків належать: податки на пройдені кілометри; щорічний податок з власників транспортних засобів; податки, пов'язані з імпортом або продажем транспортних засобів. Податки на транспорт стимулюють оновлення автопарку, заміщення транспортних засобів на більш енергоефективні, споживання альтернативних енергоресурсів.

Податки на забруднення — це податки на викиди забруднюючих речовин у повітря, скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, шумовий вплив, платежі за діяльність, пов'язану з управлінням твердими відходами.

Ресурсні податки, або податки на ресурси, є податками на водокористування, видобуток окремих корисних копалин, ведення лісового господарства. Вони стягуються при експлуатації природних ресурсів, зокрема води, корисних копалин (за винятком нафти та газу), лісів тощо.

Що стосується України, основним бюджетним джерелом фінансування охорони довкілля в Україні є екологічний податок. Однак сучасний стан податкового регулювання України говорить про те, що у нас недостатньо ефективно вирішуються проблеми екологічного характеру, в тому числі із-за відсутності відповідних норм регулювання у Податковому кодексі України.

Відповідно до статті 29 Бюджетного кодексу України, екологічний податок – це дохід загального фонду державного бюджету України, який не має цільового спрямування. В основному це стосується 45% екологічних податків, за винятком:

- екологічного податку за викиди двоокису вуглецю в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення, що повністю зараховується до загального фонду державного бюджету;

- екологічного податку, який стягується за утворення радіоактивних відходів (у тому числі вже накопичених) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад строк, встановлений особливими умовами дозволу, що повністю зараховується до спеціального фонду державного бюджету.

Відповідно із статтею 69 до доходів спеціального фонду місцевих бюджетів входить 55% екологічного податку, у тому числі: 25% - до бюджетів місцевих органів влади (крім бюджету міста Києва); 30% - до обласних бюджетів; 55% - до бюджету Києва.

У 2015-2017 рр. до загального фонду державного бюджету спрямовувалося 20% екологічного податку, до обласного – 55%, а до бюджетів місцевого самоврядування – 25%. У 2018 і 2019 роках ця пропорція змінилася у напрямі централізації фінансових ресурсів: частка, яка спрямовувалася до державного бюджету зросла до 45%, міського – залишилася незмінною, а в розпорядження обласних бюджетів потрапляє лише 30%.

Протягом 1917-1920 років частка екологічного податку у доходах зведеного бюджету складала в середньому 5%, у Державному бюджеті від 0,2 до 0,4% та в місцевих бюджетах 0,4-0,6%, що свідчить про недостатнє вилучення цього податку зважаючи на сучасний стан забруднення довкілля.

Виходячи з цього, у 2020 році до Верховної Ради України було подано низку законопроектів, що пропонують поправки, спрямовані на реформу екологічного оподаткування. Зміни передбачають вищі ставки екологічного податку (пропонується збільшити у 4 рази ставки екологічного податку); забезпечення цільового використання екологічного податку та впровадження європейських принципів модернізації української промисловості (пропонується виключення екологічного податку з доходів загального фонду Державного бюджету України та включення його до спеціального фонду Державного бюджету України); стимулювання зменшення скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти (поступове збільшення ставок податку за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти у 10 разів до 2029 р.) та ін. Крім того, з 1 січня 2019 року ставка екологічного податку на викиди двоокису вуглецю стаціонарними джерелами зросла більш, ніж в 24 рази (з 0,41грн./т до 10 грн./т).

Отже, екологічне оподаткування має бути спрямовано на створення такого сучасного фіскального механізму, який зможе допомогти суспільству у питаннях вирішення екологічних проблем. У нашій країні необхідно збільшити масштаб дії екологічних податків, коли вони впливають не тільки на процес формування бюджету, а й стають важливим чинником у реалізації природоохоронних програм.

З метою покращення контролю за використанням невідновлюваних природних ресурсів та збільшення екологічної безпеки країни необхідно враховувати всі можливі ризики при реалізації ресурсно-екологічного оподаткування, при цьому слід пам'ятати про особливості економічного, екологічного та інноваційного характеру таких податків.

Таким чином, потрібно подальше реформування податкової системи України з метою її екологізації, в тому числі: додаткове оподаткування екологонебезпечної продукції; надання податкових пільг для стимулювання впровадження у виробництво ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій; запровадження податкових санкцій для суб'єктів, які не зменшують обсяги забруднення довкілля протягом тривалого часу; зміна структури екологічних податків на користь енергетичних і транспортних екологічних податків; поступове наближення ставок екологічних податків в Україні до європейських стандартів, що відповідатиме вимогам Угоди про асоціацію між Україною та ЄС тощо.